

Pass 3: Den diskursiva makten hos kurs- och konferensupplägg

Av Dan Gullmander

Jag är sedan länge utbildare på Militärhögskolan. Detta innebär att det funnits anledning för mig att djupgående fundera över Försvarsmaktens nya uppdrag, moraliska frågor kring krig och fred samt de pedagogiska aspekter som är knutna till att vi som anställda i Försvarsmakten skall kunna förbereda oss på bästa sätt för att hantera dessa frågor. Jag är både ledarskaps- och pedagogiklärare och måste anses ha en relativt hög formell kompetens kring dessa frågor.

Med tiden har jag hos mig själv upptäckt en välkänd och pockande olust, förvirring och vanda orsakad av de kurs- och konferensaktiviteter jag som lärare och anställd i Försvarsmakten tvingas ordna och medverka i. Det går säkert att finna psykologiska förklaringar för detta. Jag finner emellertid det ointressant att fördjupa mig i någon slags självrannsakan då jag prövat dessa förklaringsmodeller till vägs ände under ett antal år.

Jag är numera mer intresserad att betrakta mina egna reaktioner utifrån perspektivet att min olust är knuten till något i själva anordnandet av-, själva temat för- och själva genomförandet av den typ av kurs- och konferensaktiviteter som vanemässigt och närmast tvångsmässigt genomförs. De har en diskursiv makt som jag i denna text skulle vilja redovisa utan att därmed lägga skulden på någon. Makten tycks uppstå omedvetet och spontant på grund av att man gör som man gör och resonerar som man gör.

Följaktligen vill jag tydligt poängtera att jag inte heller är intresserad av att värdera eller psykologisera någon av de personer jag i detta exempel kommer att berätta om. Min avsikt är istället att försöka betrakta hela företeelsen utifrån vad som verkar vara en gemensam tankefigur som varken de eller jag själv kunnat frigöra mig från. Företeelsen verkar egentligen uppstå oberoende någon enskilds vilja.

Jag skulle vilja föra samtal om denna fråga med likasinnade men blir efter varje försök än mer förvirrad, frustrerad och osäker på vad jag egentligen kan stå för, borde utforska eller borde sluta med? Lusten att skapa kreativa upplägg för såväl kurser, samtal som förenliga demonstrationer av ett tidsenligt ledarskap i dessa möten tynar stegvis.

Jag upplever mig istället fången i situationer där jag varken i rollen som lärare, elev, konferensdeltagare eller pedagogisk praktiserande egentligen gör mig själv, temat eller omgivningen rättvisa. Det är som att jag på förhand redan vet att vissa möjligheter begränsas och blockeras direkt när man bestämmer att man samlas kring ett tema och att detta fokuserar på att deltagarna skall *lära sig något* av presentatörerna.

Jag blir förvirrad och trött på att som deltagare och elev...

I detta exempel har jag fått möjlighet att fördjupa min formella kompetens genom en kurs i ett ämne jag är väl insatt i och själv tar upp vid ett antal tillfällen under min undervisning. Jag träffar en av två kursledare utanför möteslokalen just innan introduktionen av kursen och inleder ett samtal. Vi känner varandra ytligt och vet båda om respektive persons långa erfarenhet av ämnesområdet och av att utöva lärarskap.

Vi kan således bägge antas ha en djup förståelse för relationen lärare och elev (deltagare) även i kurser där man inte kan räkna med att tillämpa en direkt förmedlingspedagogik. Vi borde också vara medvetna om dilemmat att mötas som lärare och elev när båda parter är goda pedagoger. Det är ingen hemlighet att de svåraste eleverna är lärare och som lärare för andra lärare hamnar man ofta i knivigheter.

Med detta i åtanke men också med betydande olustkänslor (som tvärtom genom åren inte minskat utan snarast ökat både som elev, deltagare och lärare) närmar jag mig kursledaren. Bryter isen och med några inledande formaliteter erkänner min nervositet och scenskräck som lärare och elev och frågar hur denne brukar känna inför kursintroduktionen.

”Jag är aldrig nervös, jag ser tvärtom alltid fram mot att delta i så inspirerande möten med spännande människor och fängslande dialoger”. Jag överraskas och min nyfikenhet väcks, kanske skall denna kurs faktiskt bli just så som kursledaren beskriver det, givetvis väl medveten om mantrat att *det blir ju som man gör det*.

Efter en kortare introduktion svalnar dock intresset. Vi ställs inför frågan ”varför tror vi Försvarmakten (FM) deltar i utlandsuppdrag, d.v.s.

Vilka grunder tror vi att FM stödjer sig på i sina åtaganden?”. Frågan skall behandlas i smågrupper organiserade bänkradsvis och vi förfogar över 15 minuter.

För det första är frågan så pass komplex och utmanande att man knappast på 15 minuter kan göra den rättvisa. Därtill kan troligtvis inte de fyra nya personerna göra sig själva rättvisa att på bara 15 minuter försöka ge sin syn på frågan och framförallt, att komma fram till en grupplösning. Uppgiften och arbetsformen riskerar att trivialisera frågan och personernas erfarenhet.

När jag använder min egen erfarenhet för att reflektera över de överväganden kursledaren måste ha gjort inser jag att denna aktivitet inte är ”på allvar”. Den är bara en ”happening”, ett ”event” för att skapa lite engagemang, lite delaktighet och lite avspänning. Den syftar inte till att seriöst få fram djupgående information om ämnet.

Men vad värre är – jag gissar att syftet egentligen handlar om att möjliggöra för oss deltagare att bli sedda, hörda och komma till tals – inte att göra oss själva rättvisa.

Att utsättas för denna aktivitet vore inget problem om det inte vore för att jag vet det jag vet både om ämnet och om pedagogiken. Som pedagog vet jag att proceduren placerar ut hörnstolparna för spelplanen – både för vad som är möjligt att samtala om och hur dessa samtal skall kunna bedrivas. Jag kommer att vara fångad i denna spelplan för resten av kursen.

Att just innan övningen startat protestera mot själva upplägget, har jag naivt prövat ett otal gånger med följderna att man hamnar i skamvrån inför såväl lärare som elever. Läraren hinner oftast inte motivera sitt upplägg innan elever snabbt skyndar till undsättning och tar läraren men framförallt upplägget i försvar – det blir ju bäst så. Vi kan inte veta om det fungerar innan vi prövat.

Det skamliga är att jag tyst samtycker till denna lilla uppgift och därmed gör mig till ett barn. Ett barn som behöver stimuleras, tilldelas en uppgift för att prata med andra barn. Ett barn som sedan skall känna sig uppmärksammas just för att det placerats i en liten men trygg grupp, Ett barn som skall få lite talutrymme och ges möjlighet att inför läraren redovisa gruppens resultat... Jag känner mig fånig och samtidigt kluven eftersom frågan som ställts väcker så oerhört mycket tankar och känslor i mig.

Okey, jag deltar i spelet och tar mig an frågan, lyssnar först nyfiket på övriga och inser att så som jag själv tänkte kring FM:s grunder att delta i internationella uppdrag inte berörs av de övriga. Ska jag då den korta tiden till trots vittja på dörren, eller skall jag spela att jag tycker det som ligger framför oss är tillräckligt?

Jag gör det jag egentligen vet jag inte borde. Med motvilja lägger jag ut mina tankar i gruppen. De andra tystnar, stirrar ner i bordet och någon undslipper det, ”ja det var ju intressanta tankar”. Tiden är ute och läraren tar åter initiativet, de flesta verkar lättade men jag känner mig redan uttråkad, läraren fördelar ordet mellan grupperna och sammanfattar på tavlan.

Jag får intrycket av att läraren egentligen lägger tillräta gruppernas utsagor och väver in sin egen syn. Det blir vår tur. Jag väntar någon mikrosekund på att se om någon tar till orda, tyst samtycke anas och jag tar sats.

Återigen vet jag innerst inne att detta är helt fel det jag gör. Jag bryter mot koden – den struktur som redan är etablerad. Men jag kan inte låta bli, inte för att retas utan som en sista desperat förhoppning om att inte frivilligt behöva delta i detta skådespel om denna allvarliga sak.

Istället för att snällt redovisa gruppens lösning tar jag en egen plats. Jag väljer å ena sidan känsliges bästa vapen – att spela stark – men å andra sidan faktiskt säga min mening. Det fick bli ett djupt andetag innan jag började.

I någon av tidigare grupper redovisning framlades "globaliseringen" som en av omvälvningarna som tvingat fram ett ökat engagemang för FM i världen. Då jag ägnat mycket arbete åt denna fråga både inom och utom min egen utbildningsgärning så tyckte jag att jag trots allt om just detta kunde säga något klokt.

Jag säger att "jag vill sticka ut hakan och säga att jag anser att det snarare är den globala individualiseringsprocessen (väljer det istället för individualisationsprocessen som egentligen skulle vara mer rätt) som framtvingat den globalisering som nu gör insatserna angelägna. Men som också, med World Wide Survey (Se B-Å Wennbergs artikel "En hypotes: Hindrar nytaylorismens värderingar införandet av öcean produktion i Sverige?" här på webbsidan) i åtanke, kan utgöra en av orsakerna till de konflikter som nu pågår i många delar av den konservativa världen..."

(jag fortsätter direkt, mycket väl medveten att tiden är knapp) "... D.v.s. att p.g.a. den ökade individualiseringen hotar detta traditionella värden vilket mycket väl startar en projicering mot väst och dess individualiserade samhälle..." (Tar snabbt sats och laddar om, i detta skede har allas tålmod redan tagit slut och de flesta funderar nog på om jag försöker utmana läraren eller briljera för andra elever)

"... Med detta i åtanke kan goda ambitioner till trots, att bidra till ett stabilare och tryggare område, Sverige oreflekterat uppfattas som en part i konflikten. För att vi kanske just betraktas som ambassadörer för en ideologisk pådyvlan. Men med rätt förberedelser, och genom att undvika triviala och förenklade påståenden, kan vi istället tydligt demonstrera att vi inte tvingar på andra en viss förändring utan i handling stödjer att parter kommer till sans, att oskyldiga inte faller offer, att samhället inte degenererar.

Så med andra ord tror och hoppas jag vårt skäl att delta i internationella uppdrag är att ytterst bidra till en bättre värld!" Jag tystnar och andas ut... Fortfarande i naiv förhoppning att spelet för en stund avstannat, att vi nu som gemenskap kan se en annan möjlighet än att ordna oss i elev – lärar roller när vi gemensamt skall behandla dessa för oss alla allvarliga frågeställningar?

Läraren utbrister bistert "var det Din uppfattning eller gruppens?" och lämnar frågan hängande fastän svaret är ganska givet och jag svarar pliktskyldigt och godkänner därmed spelet. "Det var *min* uppfattning", väl medveten att jag gjort mig skyldig till att bryta spelreglerna.

I och med detta behöver min utsaga inte tas upp på tavlan och läraren kan istället sammanfatta och faktiskt tydligt deklarerat att det faktiskt inte finns några idealistiska skäl till varför FM sänder soldater utomlands. Det är istället rent realpolitiska skäl...

Det må vara felaktigt av mig och framförallt är det småaktigt att nu så här efteråt bita ifrån mig mot en i sammanhanget säkert nervös lärare. Men min poäng med denna berättelse är inte att kritisera läraren. Min poäng är att alla tycks se denna sorts tillställning som fullständig rimlig och givande trots dess destruktiva karaktär.

Det märkliga är att jag och övriga kursdeltagare under vårt deltagande i kursen hade en betydande förståelse och inblick i kursens tema. Vi var inte naiva nybörjare som måste upplysas. Vi var tvärtom mogna praktiker med en betydande erfarenhet av det som kursen skulle handla om. Problemet var att det upplägg vi hamnat i endast ytligt kunde göra denna samlade kompetens rättvisa.

Det skulle således i princip ha kunnat ordnas en mycket bättre design för kurstillfället genom vilken vi alla kunde ha deltagit mer effektivt. Denna observation gjorde mig ännu mer skamsen. Dels att jag inte fått möjlighet, och inte heller kunde, erbjuda min kompetens på detta område. Men framförallt att jag måste nöja mig med att bara fragmentariskt få del av de övriga deltagarnas insikter och kunnande om denna svåra fråga.